

Anna Norrby

Vad är profetisk predikan?

Vad är egentligen profetisk predikan? Predikan som fokuserar på samhällsförändring, skulle vara en enkel definition. Men siktar inte all predikan på förändring? Jo, men oftast i ett spektrum mellan ett mer individuellt självvårdande perspektiv med fokus på förändring på ett personligt plan och ett kollektivt med fokus på förändring av samhällsstrukturen skriver här Anna Norrby.

Den profetiska predikan speglar en viktig dimension av tron, men ändå är det inte så väldigt vanligt. Teologen Leonora Tubbs menar att det är flera dimensioner som spelar in, både teologiska och psykologiska. Hon menar att en hel del teologer blir lite blinda för bibelns samhällsdimensioner eftersom vi är så vana att tolka texterna utifrån ett individuellt perspektiv. Hon menar också att predikanter duckar för det profetiska för att inte vara jobbiga. Vi undviker profetiska predikningar utifrån rädslan för att bli avvisade och inte bli omtyckta. Vi undviker dem också därför att det innebär att predikanten behöver ge sig utanför sin bekvämlighetszon och hantera frågor där vi inte känner oss hemma och dessutom riskera att bli avslöjade som okunniga. Tisdale uppmuntrar predikanter att rusta sig genom att arbeta med sin egen andlighet, samarbeta med andra och exponera sig för utsatthet för att öka sitt engagemang och sin kunskap. Vad gäller okunnigheten påminner hon om att det inte bara handlar om sakfrågor utan att som predikant sätta sakfrågan i relation till en teologisk analys.

Uppmärksamhet och intention

Två centrala begrepp för att en predikan ska fungera är "attention and intention", uppmärksamhet och intention. Som predikant behöver du veta vart du vill komma och för att komma dit tillsammans med dina lyssnare behöver du känna dem och veta var de befinner sig. Också i svenska sammanhang talar vi om att ta hänsyn till sammanhanget, men det är ofta

tänkt i termer av yttre sammanhang: vilken tid det är på året, om det finns många konfirmander bland lyssnarna, om det är en gudstjänst med små och stora eller om det predikas på ett äldreboende. Men när det gäller profetisk predikan krävs det ännu mer, eftersom det finns en dimension av kritik i profetisk predikan. Det gör det nödvändigt med en stark relation med förtroende och tillit mellan predikant och lyssnare. Särskilt i urbana svenskkyrkliga sammanhang är detta en stor utmaning, av flera skäl.

Jag hävdar att i svenskkyrkliga sammanhang har kombinationen av en i grunden sund teologisk förståelse där prästen visar bort från sig själv uppmuntrat en distanserad inställning till församlingsborna. Förståelsen att prästen ska visa mot Gud och inte till sig själv finns i andra kyrkotraditioner också, men här har det blivit förstärkt av strukturella processer när församlingarna blir större och större. Distansen betonas ytterligare av prästrollens professionalisering. Prästen är en yrkesmänniska som bor någon annanstans och kommer in och gör sitt jobb i församlingen. Ytterligare en faktor som kan bidra till detta är statskyrkoarvet, med sitt ovanifrånperspektiv. De svaga relationerna gör det svårt att predika profetiskt, men faktum är att det bidrar till att all slags predikan blir svårare att göra relevant. För att bli hörd behöver lyssnarperspektivet tas på allvar och det är inte så lätt i det här sammanhanget.

Väljer de fasta texterna

Ytterligare en dimension som gör det svårt att ta lyssnarperspektivet

på allvar är kulturen att hålla sig till de fasta texterna, som är synnerligen stark i Svenska kyrkan. Jag tror inte att jag är unik: de senaste 10 åren har jag valt att använda en annan bibeltext, utanför evangelieboken, i någon predikosituation kanske högst en gång om året. Vi är vana att börja i den förvalda texten. Jag har haft svårt att förstå nivån på riktning som krävs när man predikar profetiskt för att jag faktiskt i princip aldrig har börjat en predikoprocess med tanke på lyssnarna. Frågan var församlingen skulle behöva höra har aldrig aktualiserats förrän i steg två. Då är frågan fortfarande inte vad mina lyssnare behöver höra, utan vad mina lyssnare behöver höra i relation till det här specifika bibelordet. En tradition med självvalda texter har sina faror och innebär också det en risk att glömma lyssnarperspektivet. Men fördelen när sammanhanget tas med i beräkningen från början blir det lättare att både komma ihåg sin egen referensram som predikant och lyssnarens perspektiv.

Möjligen är det inte nödvändigtvis de fasta texterna i sig som är problemet utan kulturen att luta sig tungt på förvalda texter i kombination med en ambivalent relation till bibeln. Jag tycker mig se att en konsekvens av denna starka textkultur blir att både predikanter och lyssnare i princip bara relaterar till de fasta texterna. Kulturen att hålla sig till de fasta texterna bidrar till att undergräva motivationen till bibelläsning. Känslan av att bibeln är ett problem ökar när predikanter känner att de är fast med att tolka texter som de inte gärna skulle ha valt själva. Det kan också skapa predikningar där predikanten

och lyssnarna "gaddar ihop sig" mot texten. Det kan ibland vara ett viktigt förhållningssätt men det kan bli problematiskt i ett sammanhang där kunskapen om bibeln redan är låg och intrycket att de bibliska texterna är ogenomträngliga och krångliga också förstärks från predikstolen.

Det är problematiskt i en situation när motivationen att läsa Bibeln på egen hand redan är så svag, en motivation som är svag också bland kyrkfolk. Den är svag för att man har ont om tid eller för att de bibliska texterna är så utmanande. Det är jobbigt att läsa bibeln därför att texten är obehagliga och svåra, helt enkelt för texterna behöver så mycket tolkningsarbete för att bli tillgängliga.

Det sorgligaste i detta är att den här kulturen skapar en hemlig bibelskam. Predikanter läser inte bibeln så mycket som de känner att de borde. För att vi tenderar att fokusera på de fasta texterna förlorar vi vår bibliska överblick och känsla för sammanhang mellan texterna. De bibliska texterna verkar ännu mer besvärliga och allt blir en blandning av skam, skuld och otillräcklighetskänslor som leder bort från den lekfullhet och kreativitet som är så nödvändig för att bli en skicklig bibeltolkare. Känslan av att bibelläsning är jobbig läxa är lite extra plågsam och svår att erkänna i en tradition som hyllar principen av "sola scriptura":

Ovana vara lokala teologer

Vi har också svårt att ta in lyssnarperspektivet för att vi är ovana att vara lokala teologer. Svenska kyrkans historia som statskyrka är inte den bästa jordmånen för en betona vikten av en

"Ovana att vara lokala teologer"

lokalt förankrad teologi. Historiskt sett har predikan alltid varit viktigt, men inte lyssnarperspektivet. Samtidigt kräver en lokalt förankrad teologi också tilltro till teologens uppgift att skapa teologi i det specifika sam-

manhanget. Flera faktorer skapar svårigheter för teologer att tala med auktoritet i ett svenskkyrkligt sammanhang. Blir du en del av överhetskyrkan när du hävdar din teologiska auktoritet? I en kyrka som betonar det allmänna prästadömet och arbetar med att öka delaktighet så känner många teologer att det betyder att hålla låg profil. Detta i kombination med jantelag, en jämlikhetskultur och en teologisk förståelse där prästens funktion är viktigare än personen bidrar till att auktoritet som predikant och teolog blir något laddat och komplicerat.

I det här sammanhanget blir det extra svårt att predika profetiskt. Förutom de redan nämnda svaga relationerna, den komplicerade relationen till bibeln och ovanan att tänka i termer av lokal teologi finns det ytterligare utmaningar. Jag vill hävda att det dessutom är en kyrkokultur där den känslomässiga referensen till orättvisor och utsatthet är svag, tröstekulturen stark, engagemang präglas av skuld och tilltron till Guds förmåga är svag.

En profetisk predikan, precis som vilken predikan som helst, måste beröra för att fungera. Det måste vara på riktigt och inte tillrättalagt. Det är en utmaning skapa något med denna nivå av känslomässig referens. Vanligtvis har varken prästen eller lyssnaren särskilt stor erfarenhet av utsatthet och diskriminering. I ett svenskkyrkligt sammanhang kommer sannolikt både lyssnaren och prästen från en medelklassbakgrund. Urvalsprocessen för att bli präst är krävande, med fokus på att hitta stabila personligheter som då oftast kommer från en stabil bakgrund. Detta kombinerat med den långa universitetsutbildningen gynnar medelklassen. Resultatet blir att den relativt högavlönade kvali-

ficerade professionella prästen oftast inte har personlig erfarenhet av orättvisor och utsatthet. Som präst är du heller inte nödvändigtvis exponerad för utsatthet och samhälleliga orättvisor. Det är diakonens uppgift att ägna sig åt människorna på marginalen. Många av diakonerna har istället både kunskap och i vissa fall personlig erfarenhet av utsatthet och diskriminering. Det är antagligen ingen slump profetisk predikan inte är ett fast begrepp på svenska, men däremot profetisk diakoni.

Luther betonade vårt desperata behov av Gud. Detta arv har idag skapat en teologisk subkultur där mänsklig brustenhets betonas starkt. Människan ses inte i särskilt hög grad som hel och kapabel. Detta drag i den kyrkliga kulturen har gift sig med en terapeutisk kultur som också betonar brustenhets. Detta har skapat en kyrklig kultur med starka drag av självömkan, där dimensioner som handlar om tröst och välmående är viktiga. Den här dimensionen av självömkan och fokus på mänsklig bräcklighet, skulle jag dessutom häv-

"Det måste vara på riktigt och inte tillrättalagt"

da, är möjligen starkare bland kyrkoarbetare än församlingsbor i allmänhet. För många människor är trons väg knuten till personliga upplevelser av smärta och predikan speglar detta. Predikanterna predikar självavdandande predikningar eftersom det är de predikningar som vi behöver höra själva. I den här miljön känns tal om synd som att berätta för människor att de är dåliga och värdelösa, särskilt när synden framförallt ses ur ett individuellt perspektiv. Att synden blir så laddad försvårar också det profetiska på ytterligare ett annat sätt. Det skapar predikningar som bottenar i skuld och önsketänkande, som inte bottenar i ett engagemang vi faktiskt känner, utan vi talar om ett engagemang vi tycker att vi borde känna. Den här

bristen på äkthet känns i predikningarna och gör att det inte berör.

Bristen på profetisk predikan är i sin essens också ett andligt problem. Att hävda Guds enorma makt och förmåga att skapa förändring ingår inte i lyssnarnas föreställningsvärld

(ännu) kan predikanter fortfarande vara profetiska, det behöver möjligen vara det med ett ännu starkare fokus på inspiration och uppmuntran. Den stora profetiska möjligheten för predikanter i ett svenskkyrkligt sammanhang är samarbetet med

räknas. Gärna något högljutt som drar åt manifestationer, aktioner och civil olydnad. Det är ett nyckelperspektiv att förstå engagemang som en process som innebär att alla kan hitta sitt sätt att engagera sig, på sin nivå. Det är också viktigt att bära med sig hur mycket engagemang som handlar mer om tålmod och uthållighet, långt från det som är spektakulärt och glamoröst, utan något mer vardagligt och lågmält. När vi predikanter bär med oss den här medvetenheten behöver vi inte predika utifrån ett engagemang vi önskar vi hade, utan det engagemang vi redan har blir en del av en dynamisk process som kan förändras och utvecklas med Guds hjälp.

Eftersom engagemang kan se så olika ut är det också naturligt att predikanter behöver hitta sitt eget sätt att vara profetiska på, oavsett om det handlar om att vara eldig eller lågmäld, uppmuntra små steg eller skapa stora visioner. Ett är säkert och det är att engagemang smittar. Ibland handlar det bara om att våga ta ställning och lita på att det är en bra början.

”Bristen på profetisk predikan är i sin essens också ett andligt problem”

och sorgligt nog kanske heller inte i predikantens. Vi tenderar att lita mer på oss själva än Gud. En värld med Gud som åstadkommer verklig förändring är inte riktigt tänkbar. Möjligen kan Gud trösta enskilda individer, som mest. Kanske har det att göra med det privilegierade sammanhanget, bristen på tillit till den heliga andens kraft och Guds förmåga. I detta sammanhang är Guds makt snarare ett hot mer än en möjlighet. Vi har det rätt bra och är inte så sugna på samhällelig förändring, för det kommer i så fall att ställa mycket på ända.

Sannolikheten att en profetisk predikan a) förkunna, b) skulle fungera, särskilt i ett urbant sammanhang med stora församlingar, är låg. Alldeles för mycket talar mot det, strukturellt, teologiskt och psykologiskt. I det här läget kommer en självavdandande predikan alltid vara ett säkrare kort, eftersom det är så mycket lättare att predika utifrån våra grundläggande känslomässiga erfarenheter.

En utmaning

Det är en utmaning att predika profetiskt i ett svenskkyrkligt sammanhang. Men det går genom att förslagvis fokusera mer på inspiration än rannsakan, lära av diakonerna, utnyttja gudstjänstgrupperna, vidga syndaperspektivet, se engagemang som en process och hitta sitt eget sätt att vara profetisk på.

För att kunna utmana krävs ett starkt förhållande mellan lyssnare och predikant. När det inte är fallet

diakonerna. Med hjälp av diakonerna kan predikanterna lära känna en annan verklighet, stärka sitt engagemang och lära sig mer om orättvisor och utsatthet. Gudstjänstgrupper är ett utmärkt sätt att lära känna sin församling och lyssna på sitt sammanhang. Gruppens röster, i kombination med andra teologiska röster (med andra perspektiv både tidsmässigt och geografiskt) och predikantens röst, kan skapa verkligt kontextuella predikningar med den nivå av känslomässig referens som krävs. Det är också ett sätt att återupptäcka de bibliska texternas rikedom, mångfalden av tolkningsmöjligheter och skapa nyfikenhet och kreativitet i förhållande till de bibliska texterna.

För att kunna predika profetiska predikningar måste synden sättas in i ett sammanhang där synden är dels reell, dels en gemensam realitet samt underordnad Guds förmåga. Också i en värld där synden är en realitet är engagemang möjligt. Vi kan arbeta för Guds rike ändå, även om vi inte kan bli Jesus. Också ett icke perfekt verktyg kan gå rättvisans ärenden och utföra storverk med Guds hjälp. En privilegierad position behöver heller inte stå i vägen för engagemang. Det kan också vara en fördel och innebära möjligheten att ha både tid och kraft att ta ställning när de mest utsatta är upptagna med att bara överleva. Att vara privilegierad utesluter inte möjligheten att stå på utsattas sida.

Det är lätt att fastna i att engagemang ska se ut på ett visst sätt för att

ANNA NORRBY

Komminister i Hägerstens församling,
Stockholms stift